הגדרת מלאכת בורר

א. תלמוד בבלי מסכת שבת דף עג עמוד ב

הזורה הבורר והטוחן והמרקד היינו זורה היינו בורר היינו מרקד אביי ורבא דאמרי תרוייהו כל מילתא דהויא במשכן אף על גב דאיכא דדמיא לה חשיב לה וליחשב נמי כותש אמר אביי שכן עני אוכל פתו בלא כתישה רבא אמר הא מני רבי היא דאמר אבות מלאכות ארבעים חסר אחת ואי חשיב כותש הויא ליה ארבעים וליפוק חדא מהנך ולעייל כותש אלא מחוורתא כדאביי.

ב. רש"י שם

היינו - ...והלא כולן מלאכה אחת הן דמפריש אוכל מן הפסולת. אע"ג דאיכא אחריתי בהדה דדמיא לה, חשבינהו לתרווייהו כאבות, ואע"ג דחדא נינהו. וליחשב נמי כותש - חטין במכתשת, להסיר קליפתן, דהואי במקדש בסממנין... שכן עני אוכל פתו בלא כתישה - לכך, אע"ג דהואי במקדש, ואב מלאכה היא - כיון דתנא ליה דש לא תנא לה, וזורה ובורר ומרקד - סידורא דפת נינהו, וכיון דהוו במקדש, והכא אתחיל בסידורא דפת - תנינהו, כדאמרינן גבי אופה, דהוה ליה למתני מבשל ולא אופה דלא הוה במקדש, אלא משום סדורא דפת נקט ואתא, הואיל ואופה בפת כמבשל בסממנין... וליפוק חדא מהנך - או זורה או בורר או מרקד דהוו חדא, ליפוק מינייהו חדא וליתני הך, דהכי עדיף למיתני תרתי מהא ותרתי מהא, מלמיתני ולמיכפל תלתא זימני בחדא, ואיכא חדא דלא כפיל ביה מידי.

ג. תוספות מסכת שבת דף עד עמוד א

שכן עני אוכל פתו בלא כתישה - וא"ת מ"מ ליחשיב כתישת סממנין דהוה במשכן ואע"ג דעני אוכל פתו בלא כתישה לענין סממנים מלאכה חשובה היא ואומר ר"י דלאו דוקא אוכל פתו אלא ה"ה דעני צובע בסממנים בלא כתישה וא"ת מרקד נמי לא ליתני שכן עני אוכל פתו בעיסה בלוסה כדאמר בסוף פרקין ויש לומר דרוב עניים אין אוכלין בלא הרקדה אלא שלענין חלה מצטרפין הסובין דקרינן ביה מלחם הארץ כיון דיש עניים שאוכלים בעיסה בלוסה.

ד. חתם סופר מסכת שבת דף עד עמוד א

שכן עני אוכל פתו בלא כתישה, וכ' תוס' ה"ה צובע עני סממנים בלא כתישה, וצ"ל אע"ג דעכ"פ במשכן לא היו עושים כן דאין עניות במקום עשירות מ"מ בכל ציווי מלאכת המשכן לא הי' הכרח לכתותה דהוה סגי להו בלא"ה. וקי"ל כאביי בהא כדמסיק מחורתא כאביי, ומ"מ לקמן גבי תופרי יריעות מקשה ואפי' לפני מלך בשר ודם אין עושים כן, משום דעכ"פ אותה קשירה לא היתה במשכן איך נבדה אנו מלבנו אב מלאכה דקושר ומתיר שלא היתה במשכן כלל. וכן לקמן ריש פרק הזורק פריך מתני לודאה איש איש ממלאכתו ע"ש דאיך נבדה מלאכת זורק שהרי לא היתה במשכן, אבל הכא נהפוך לא נחשוב הכותש אע"ג דהוה במשכן מ"מ לא היה מוכרחת למלאכת המשכן דהוה סגי להו בלא כתישה וק"ל. והיותר נכון בזה לפע"ד הוא דהרי בודאי במדבר לא חרשו וזרעו סממנים והתכלת הביאו עמם ממצרים כמו עצי שטים, ורק אנו מחשבים עשיית התכלת מתחילתו ע"י זריעה וקצירה וטחינה וכדומה, וא"כ אותו התכלת שהוציאו עמהם ממצרים מאן לימא לן שלא נעשה כמעשה עניים בלי כתישה ואין לנו לבדות מלאכת כתישה לעשותה אב מלאכה משא"כ קושר ומתיר דלקמן וזריקת מחטין דר"פ הזורק דנילף מעושי מלאכת המשכן בשעת עשייתם אז בודאי לא הי' עושים מה שאין עושים לפני מלך בשר ודם והוא האמת לפע"ד,

ה. תוס' שבת דף עד עמוד א

אע"ג דאיכא דדמיא לה חשיב - והא דלא חשיב שובט ומדקדק לפי שהם לגמרי בכלל מיסך ואורג ולא חשיב נמי מנפץ אע"ג שבמשכן היו מנפצין פשתן לעשות יריעות ושאר דברים משום דהיינו דש ממש אלא שזה בתבואה וזה בפשתן אבל זורה ובורר ומרקד הם שלשה דברים.

ו. רש"י מסכת שבת דף עג עמוד א

הזורה - ברחת לרוח. הבורר - פסולת בידיו. המרקד - בנפה, ובגמרא פריך: הני כולהו חדא היא, דלהפריש פסולת מתוך אוכל נעשות שלשתן.

ז. תלמוד בבלי מסכת שבת דף עה עמוד ב

אלו אבות מלאכות אלו לאפוקי מדרבי אליעזר דמחייב על תולדה במקום אב חסר אחת לאפוקי מדרבי יהודה דתניא רבי יהודה מוסיף את השובט והמדקדק אמרו לו שובט הרי הוא בכלל מיסך מדקדק הרי הוא בכלל אורג.

ח. רש"י מסכת שבת דף עה עמוד ב

שובט הרי הוא בכלל מיסך - דהיינו מיסך ממש, שמסדר חוטי השתי. הרי הוא אורג - דהיינו אורג ממש, ולא דמי לזורה ובורר ומרקד, דזה בקשין וזה בצרורות וזה בקמח.

ט. שפת אמת מסכת שבת דף עג עמוד א

במשנה אבות מלאכות כו' הבורר פי' רש"י פסולת בידיו, יל"ד דהא עיקר ברירה הוא בכלי בנפה וכברה כדמשמע בגמ' [ועי' ברע"ב שפי' בידיו או בכברה], וי"ל משום דבאמת קשה דהיינו זורה ומרקד ונהי דמתרצין בגמ' משום שהיו כולם במלאכת המשכן חשיב להו מ"מ מוסיף רש"י ז"ל לפרש דג"כ יש לחלק קצת דבורר הוא גם בידיו ואינך בכלי, [מיהו לקמן (ע"ה ב) פי' רש"י דלא דמי אהדדי דזה בקשין וזה בצרורות וזה בקמח].

י. ערוך השולחן אורח חיים סימן שיט, ב

אע"ג דשלשה אלה כשנדקדק כולם הם מלאכה אחת להפריד האוכל מתוך הפסולת... לכן כל שיש חילוק בהמלאכות אע"ג דיסודן אחד נחשב כל אחד בפ"ע והיינו דבורר הוא ביד וזורה הוא ברוח ומרקד הוא בנפה ונחשבו לשלשה וצריך להתרות דוקא בשמה ואם התרו על בורר משום זורה או מרקד אינו חייב סקילה וכן בכולן מפני שנחלקו לג' אבות.

יא. חידושי הריטב״א מסכת שבת דף עג עמוד א

הזורה והבורר והמרקד. בגמרא מפרש אמאי חשיב להו בתלתא, ולא דמו לנוטע וזורע ומבריך ומרכיב שהם כולם מלאכה אחת כדאיתא בגמרא, דהכא שלשתן צריכין בדבר אחד בזה אחר זה, משא״כ בהנהו דהיכא דאיתיה להאי ליתיה להאי וכל אב לענינו לפי מה שהוא, והשנויים מחמת שנויי הפרטים שבו, אבל כולם ענין אחד נטיעה וזריעה.

יב. חידושי הריטב״א מסכת שבת דף עג עמוד ב

החופר והחורש [והחורץ] כולן מלאכה אחת הן. פירוש וכולם אבות חלוקים והתנא מנה אחד מהם, ולא דמו לבורר וזורה ומרקד שהם נמנים שלש מטעמא דפרישנא במתני׳, דהני אין תשמישו של זה במקום תשמישו של זה.

יג. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף ס עמוד א

לבתה הרוח כולן פטורין ת״ר ליבה ולבתה הרוח אם יש בלבויו כדי ללבותה חייב ואם לאו פטור אמאי ליהוי כזורה ורוח מסייעתו אמר אביי הכא במאי עסקינן כגון שליבה מצד אחד ולבתו הרוח מצד אחר רבא אמר כגון שליבה ברוח מצויה ולבתו הרוח ברוח שאינה מצויה ר׳ זירא אמר כגון דצמרה צמורי רב אשי אמר כי אמרינן זורה ורוח מסייעתו ה״מ לענין שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה אבל הכא גרמא בעלמא הוא וגרמא בנזקין פטור.

יד. רא״ש מסכת בבא קמא פרק ו סימן יא

מידי דהוה אזורה ורוח מסייעתו דחשבי׳ ליה כאילו עשה המלאכה לבדו. דהתם מלאכת מחשבת אסרה תורה אע״פ דלא הוי אלא גרמא בעלמא בהכי חייבה תורה כיון דמלאכה זו עיקר עשייתה ע״י רוח. אבל הכא גרמא בעלמא וגרמא בנזקין פטור.

טו. חת״ם סופר או״ח רנב (על מג״א סק״כ)

נ״ב עי׳ בספר אבן העוזר...וצ״ל שאני פת בתנור דכך היה במשכן דכל בישול ואפיה נעשה ממילא אבל טחינה במשכן היה בריחים של יד וכן מצודה היה צד ממש לא ע״י פריסת מצודה לכן כל שנעשה ממילא פטור. וא״כ אזדא לה הראיה של אבה״ע מזורה ורוח מסייעתו דהתם הכי הוה במשכן דכל זורה הוה ע״י רוח משא״כ ריחים של מים שטחנו בשל יד, ומ״ש מצד צבי לק״מ כיון דהצבי רץ מפני הכלב שרודפו האדם העומד לפניו לגדר דרכו הוא הצד בידים כצבי בבית ואדם יושב על הפתח דחייב משום צד.

טז. ביאור הלכה סימן שיט סע׳ ג

לאכול מיד - הנה בספר ישועות יעקב הקשה בעיקר מלאכת בורר אפילו בורר פסולת מתוך אוכל אמאי חייב הרי הוא משאצ״ל דהרי אינו צריך להפסולת כלל אלא שבוררו כדי לדחות הנזק מעליו והרי הוא כמוצא את המת לקוברו ותירץ דענין מלאכת בורר הוא שהפסולת אינו ראוי לאכילה וגם האוכל אין ראוי כ״כ לאכילה עם הפסולת שבתוכו גלל כן הוא מפריד הפסולת מן האוכל וא״כ המלאכה אינה נקראת על ברירת הפסולת רק דמתקן האוכל שיהיה ראוי לאכילה וזהו מלאכה הצריכה לגוף האוכל דמשוי ליה אוכל גמור ולפ״ז דוקא פסולת מתוך אוכל דאין ראוי לאכילה כלל מתחלה ומשוי ליה אוכל ע״י הברירה הזאת אבל בשני מיני אוכלין כשמפריד האוכל השני מחמת שאינו רוצה לאכלו חשוב משאצ״ל כיון דאוכל זה שרוצה לאכול כעת ראוי לאכילה אף אם לא נפרד האוכל השני ופרידתו הוא רק מחמת שכעת אין נפשו חשקה בו הוי משאצ״ל עכ״ל וא״כ לפי דבריו יהיו דברי הרמב״ם הנזכר בשו״ע ס״א לשיטתו דמשאצ״ל חייב אבל לדידן דפסקינן דמשאצ״ל פטור לא יהיה חיב ...וע״כ צ״ל דס״ל דגם בשני מיני אוכלים המעורבים מתיפה כל מין ע״י ברירת חבירו ממנו וע״כ מיקרי מלאכה הצריכה לגופה רק כ״ז לא שייך כ״א כשהמינין מעורבין יחד כל מין בחבירו ונתקן המין ע״י ברירת חבירו ממנו משא״כ כשמונח בקערה מין אחד על מין שלמטה ממנו ומסלק להמין שלמעלה כדי להגיע למין שלמטה ממנו לא שייך בזה תיקון שיהא נקרא מלאכה שצריכה לגופה...

יז. בעל המאור לז ב (מדפי הרי״ף) ד״ה והא

וזהו ביאור הדבר כל ל״ט מלאכות שהיו כנגדן במשכן כולן היה בהם צורך גופן חוץ מן הזורה והבורר שהוא זורה המוץ מן הגורן ובורר הצרורות מהכרי וזהו עיקר מלאכתן לדחות המוץ והצרורות וכן חייב עליהן ועל כל תולדה שלהן...

יח. חידושי הרמב״ן מסכת שבת דף קו עמוד א

ואין אני אומר כן דמילה ודאי מלאכה הצריכה לגופה היא שהוא צריך שיהא אדם זה מהול, ומה דומה לזה הנוטל צפרניו בכלי וכן שפמו שהוא חייב משום תולדה דגוזז ואף על פי שאינו צריך לגוף הצפרנים והשיער מלאכה הצריכה לגופה נקראת, וכן הזורה והבורר ומאן דשקיל איקופי מגלימא (ע״ה ב׳) כולן דומות למילה,

יט. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת שבת פרק ז

רקק והפריחתו הרוח חייב משום זורה [דף מט עמוד ב] וכל דבר שהוא מחוסר לרוח חייב משום זורה: והבורר. אמר רבי יודן יש שהוא בורר צרורות כל היום ואינו מתחייב. יש שהוא נוטל כגרוגרת ומיד מתחייב. היך עבידא היה יושב על גבי כרי וברר צרורות כל היום אינו מתחייב. נטל לתוך ידו כגרוגרת ובירר חייב.

כ. תלמוד ירושלמי שבת פרק ז סוף הלכה ב

רבנן דקיסרין בשם רבי שמעון בן לקיש יש דברים קרובים ורחוקים. הגודל כלי צורה והנופח כלי זכוכית העושה כלי בדפוס כולהון משום בונה. הבורר והמשמר והמרקד כולהן משום מעביר פסולת. כל אחד ואחד חיובו בפני עצמו.

כא. קרבן העדה מסכת שבת פרק ז

ה״ג הבורר והזורה והמרקד כולהן וכו׳. ול״ג משמר דהא משמר או תולדת בורר או תולדת מרקד היא כדאמרינן לעיל בפירקן:

כב. פני משה מסכת שבת פרק ז

ויש שהן קרובים ואעפ״כ הן רחוקים בענין החיוב שהרי הבורר והמשמר והמרקד כולהו משום מעביר פסולת וקרובים לעין

מלאכה אחת הן ורחוקים מצד החיוב הן שכל אחד ואחד חיובו בפני עצמו הוא שהרי הבורר נמנה לאב מלאכה בפ״ע וכן המרקד ואם עשאן שתיהם חייב על כל א׳ וא׳ בפ״ע והמשמר למר היינו מרקד ולמר היינו בורר כדפליגי בהא לעיל:

כג. שו״ת רבי עקיבא איגר מהדורא קמא סימן כ

דהא צריכין ליתן טעם על הפוסקים ראשונים אשר כל רז לא נעלם מהם, המה הרי״ף והרמב״ם סמ״ג והרא״ש והטור דלא הביאו הירושלמי הנ״ל, שהוא חידוש דין גדול, ולזה היה נראה טעמייהו דס״ל דדין זה לא סלקא אליבא דהלכתא, דסוגיא דידן פליג, במה דפרכי׳ היינו זורה, היינו בורר, היינו מרקד, משמע דעיקר מלאכת זורה כעין בורר, דהרוח מוליך ומפריד פסולת מהאוכל, אבל היכא דכולו פסולת ואינו מברר זה מזה רק דמחלקו לחלקים דקים לאו בכלל זורה הוא... ועיין הרז״ה פ״ק דפסחים בי״ד שחל בשבת, החמץ שנשאר אחר אכילתו מפזר וזורה לרוח ואין בזה איסור, משמע להדיא דבכה״ג לא מקרי זורה,

כד. נשמת אדם חלק ב-ג (הלכות שבת ומועדים) כלל טו

ועיינתי בירושלמי דאזיל לשיטתו דאיתא התם בפרק כלל גדול קודם הלכה ג׳ וז״ל הבורר והמשמר והמרקד כולהו משום מעביר פסולת כל אחד ואחד חייב בפני עצמו עכ״ל, הרי דלא ס״ל כש״ס דילן דתניא הבורר והמרקד כולן מלאכה אחת, ואף שהמפרש שם כתב דגרסינן הזורה ולא המשמר, לא דק שהרי בירושלמי איתא להדיא דהזורה רוק לרוח חייב.

כה. פרי מגדים אורח חיים משבצות זהב סימן שיט ס״ק יג

והנה, משמע דכל שאין בורר לגמרי אוכל מפסולת אלא מניח קצת אוכל עם הפסולת, וכן יניח קצת פסולת עם האוכל, יכול לברור כל היום בענין זה. והא דבורר כגרוגרת חייב [רמב״ם שבת ח, יא], שלא היה אוכל בפסולת כי אם גרוגרת ובורר הכל.

כו. ביאור הלכה סימן שמ סעיף א

ומלקט לבנות מתוך שחורות - יש לעיין אם דוקא כשהיה רק שער אחת שבזה מועיל לקוטו להתיפות ע״כ חשיבא מלאכה משא״כ כשנשאר עוד הרבה או אפשר דמ״מ מתיפה קצת והנה בירושלמי פרק כלל גדול לענין בורר איתא אמר ר׳ יודן היה יושב על הכרי ובורר כל היום אין מתחייב ופירש שם המפרש שלא הועיל כלום שעדיין יש צרורות ולכאורה ה״ה בענינינו לפי הירושלמי וכן משמע קצת במכות כ׳ ע״ב בהמפרש שם בד״ה במלקט ע״ש ועיין בטוי״ד סימן קפ״ב בב״י שם דמצדד לומר דאפילו בשער אחד לבן לבד ג״כ עובר משום לא ילבש וא״כ ה״ה לכאורה לחיובא דשבת דהברייתא משוה להו כהדדי:

כז. אגלי טל זורה א ס״ק ד

אך טעם הירושלמי דס״ל זורה לאו משום שמבדיל פסולת מאוכל הוא דאזיל לטעמי׳ דיושב ע״ג כרי ובורר צרורות כל היום אינו מתחייב דכל זמן שלא בירר כל הפסולת לא חשוב ברירה. וא״כ כיון שאחר מלאכת זורה לברר המוץ עוד נשאר צרורות אשר אינם מסתלקים רק ע״י מלאכת בורר. נמצא שבשעת זריי׳ לא הוברר כל הפסולת ואינו כעין בורר ומרקד. ולמה יתחייב כלל. ובשלמא על בורר לא קשיא דעדיין יש אחריו מלאכת מרקד. דליתא דבורר הוא בחטים ומרקד הוא בקמח וקליפת החטים לא חשוב פסולת רק לאחר שנטחן או בשעה שרוצה לטחון אבל בתחלה הקליפה שומר על החטה ומשעה שהוברר הצרורות חשוב נסתלק כל פסולת החיטין. ועוד נ״ל והוא העיקר אצלי משום דכשמבררין המוץ [ע״י זרוי׳] והצרורות מכניסין התבואה לאוצר והמוץ והצרורות זורין הלאה ושפיר הוי בורר תבואה אוכל מתוך הצרורות פסולת. לענין הכנסה לאוצר. אבל במלאכת זורה לא הוי סילוק כל הפסולת. ולירושלמי זה לא חשוב ברירה ע״כ ס״ל דזורה מלאכה אחרת היא מה שמפריח לרוח. האמנם כי יש לחלק ולומר דוקא בורר צרורות ולא בירר כל הצרורות עדיין לא בירר. אבל זורה שהוא לברר הקשין ובורר הוא לברר הצרורות. וכיון שבקשין לא שייר הוי בורר מקשין ומלאכה שלימה היא. אך ז״א דהא בגמ׳ אמר דדמיין להדדי רק משום שהיו במשכן הם אבות. רק שקצת חילוק ביניהם שלא יהי׳ דבר אחד לגמרי כמו מיסך ואורג וכי בשביל קצת חילוק יהי׳ מלאכה שלימה וזה פשוט. ועיין לקמן ס״ק ב׳ אות ב׳. ובגמרא דידן ע״כ ס״ל דאף שאינו מסלק כל הפסולת חשוב בורר ע״כ קאמר דזורה ובורר ומרקד דמיין להדדי. ומוכח דלית לי׳ לגמרא דידן הא דר׳ יודן דבורר צרורות מכרי כל היום ולא בירר כולו פטור. ורקק והפריחתו הרוח אין ענין כלל לזורה. וע״כ השמיטו הפוסקים שני המימרות האלה. והאו״ז הביאם לחוש לירושלמי:

(ה) אך להבין באיזה סברא פליגי בבלי וירושלמי דלירוש׳ לא הוי בורר אלא א״כ בורר כולו ולבבלי בכל ענין חשוב בורר. דהנה יש לבאר טעם הירוש׳ אם משום דלא חשוב תיקון הכרי עד שיברור כל הפסולת או משום דלא חשוב מלאכה כלל עד שיברור כולו. דמלאכת בורר הוא במה שמבורר ומאחר שנשאר פסולת הרי עדיין אינו מבורר. ונראה דודאי הטעם משום דלא חשוב מלאכה כלל דודאי הכרי מתוקן קצת בהפרשת מקצת הפסולת ואין פת שיש בו פסולת מעט גרוע כמו אותו שיש בו פסולת הרבה ...דלא יקרא בורר כלל רק כשיהיה מבורר... אבל בבורר צרורות כל היום ולא בירר כל הפסולת עוד לא בירר כל הכרי כלל. דכ״ז שיש בו פסולת לא חשוב ברירה. והנה מוכח מירוש׳ דמלאכת בורר פסולת מתוך אוכל הוא באוכל שהוברר מפסולת דאם נימא דמלאכת בורר הוא בהפסולת שהוברר ונדחה מהאוכל מה לי אם עוד נשאר פסולת בהכרי הרי סוף סוף הפסולת שהוברר הוא מבורר ומופרש לעצמו. אלא ודאי דהמלאכה הוא בהאוכל וכיון שהאוכל עדיין אינו מבורר ומופרש לעצמו לא עשה מלאכת בורר כלל: (ו) אבל בעה״מ בפ׳ האורג כתב וז״ל כל ל״ט מלאכות שבמשכן כולן הי׳ בהם צורך לגופן חוץ מן הזורה והבורר שהוא זורה המוץ מן הגורן ובורר הצרורות מן הכרי וזה עיקר מלאכתן לדחות המוץ והצרורות וכן חייב עליהן ועל כל תולדה שלהן עכ״ל. ומבואר דס״ל דמלאכת בורר פסולת מאוכל המלאכה הוא בפסולת הנדחה ע״כ חשוב אינו צריך לגופן שהרי אינו צריך להפסולת. דאי כדעת הירושלמי דהמלאכה הוא באוכל שהוברר א״כ צריכה לגופה היא. אלא ודאי המלאכה היא בפסולת הנדחה.